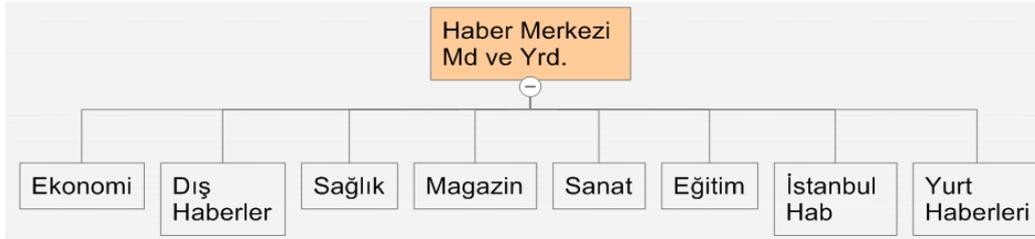

3 Haber kaynakları ve haber toplama

3.1 Gazetelerin Haber Örgütlenmeleri

Gazetelerin örgütlenmelerinin muhabirin yararlanacağı kaynaklar üzerindeki çeşitli sonuçları vardır. Merkezi İstanbul'da olan bir gazeteyi ele aldığımızda İstanbul Haber Merkezi Müdürü ve varsa yardımcıları altında çeşitli konuların da sorumlularının olduğunu görürüz. Bu konular, genellikle söz konusu gazetenin sayfalarını nasıl oluşturduyuyla ilişkilidir. Örneğin bir gazetenin ön sayfasındaki haberlerin dışında ayrı bir dış haberler sayfası varsa, o birimi yönetecek bir bölüm sorumlusu veya bölüm şefi de olur. Ekonomi sayfası için de aynı durum geçerlidir.

İstanbul merkezli bir gazetenin İstanbul'daki örgütlenmesi

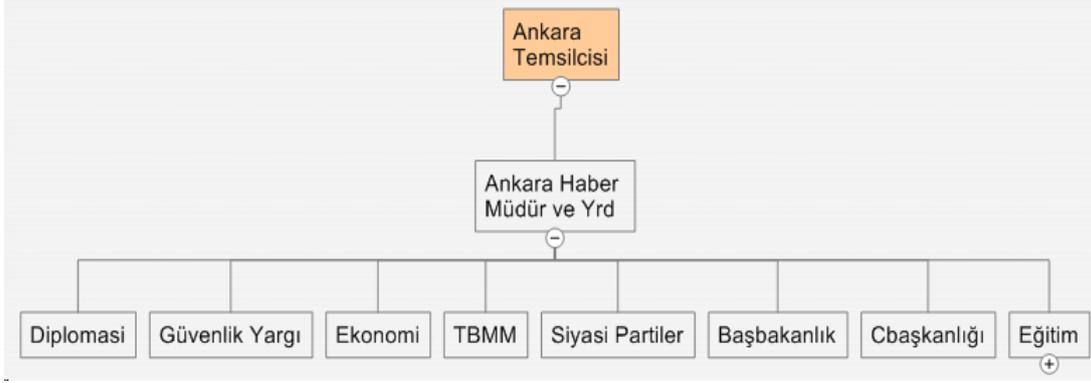

Bölüm sorumluları, hem tüm yurttan hem de İstanbul'dan gelen konularıyla ilgili haberleri kendi sayfalarına koymak üzere değerlendirmek ve seçmekle sorumludurlar. Ön sayfanın haberleri ise, Haber merkezi müdürü ve kimi zaman genel yayın yönetmenin de konu sorumlularıyla birlikte yaptıkları toplantılarda kararlaştırılır. Bu çerçevede Ankara'nın konumunun kendine özgü olduğu söylenmelidir. İstanbul merkezli gazetelerin bile ön sayfalarının büyük bölümü Ankara kökenli haberlerle dolar. Çünkü TBMM, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlıklar oradadır. Bu nedenle gazetelerin Ankara temsilcileri bir anlamda hem Ankara bürosunun en üst yöneticisidir hem de basın kuruluşunun sahibinin Ankara'daki temsilcisidir.

Şekil 3: İstanbul merkezli gazetenin Ankara temsilcisiyle ilişkisi

Ankara'da muhabirlerin tipik haber alanları

2. Haber Kaynakları

Muhabirlikte en iyi durum, muhabirin kendisinin olayın içinde gözlemci olarak bulunduğu olaydır. Ne yazık ki haberlerin pek azında muhabirler/gazeteciler olayın içindedirler. Gazetecinin yerinden haber yazması durumu, bir siyasal parti mitingi, yüksek düzey siyasetçilerin, bürokratların gezilerinde yanlarında bulunmaları, bir futbol maçını izlemeleri gibi durumlarda söz konusudur. Çoğu zaman bir basın açıklaması, kimi zaman haber kaynaklarından gelen duyumlar, kimi zaman ajanslardan gelen haberler başlangıç noktasını oluşturur.

Gazetecilikle ilgili her ders kitabında, olası haber kaynaklarının neler olabileceği yer alır. Hiç kuşkusuz ülkenin ilk, orta ve lise düzey okullar açısından en önemli haber kaynağı Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Ancak bunun söylenmesi her hangi bir amaca hizmet etmez. Asıl önemli olan o bakanlıkta hangi mevkilerin hangi konularda bilgi verebilecekleridir. Sadece Milli Eğitim Bakanlığı değil, her bakanlık açısından Bakan, Müsteşar ve Müsteşar Yardımcıları ve onlara bağlı çalışan genel müdürlükler en önemli bilgi kaynakları arasındadır. Bakanlıkların Basın, Halkla İlişkiler veya Kurumsal İlişkiler Müdürlükleri'de en önemli kaynaklar arasındadır. Mesleğe yeni başlayan gazeteciler açısından ilk kazanılacak mevziler basın ve halkla ilişkiler görevini yürütenlerdir. Onlarla iyi ilişkiler içinde olarak üst düzey görevlilerin yapacağı toplantılara, kokteyllere, yemeklere katılabilmek önemlidir. Bu tür etkinliklerde üst düzeyle tanışıldıktan sonra, onlardan haber almak mümkün duruma gelebilir.

Haber kaynaklarının kimliği ve niteliği, haberin söylemini belirler ve dolayısıyla medya kuruluşunun yayın politikasını temsil eder. Gazetecilikle “akredite kaynak” adı verilen kaynaklar, güvenilir kaynaklardır. Bu kaynaklara ilgili olaylarda ilk başvuru olanlardır. Bununla birlikte akredite kaynakların bütünüyle tarafsız olduğunu düşünmek yanlıştır. Son değerlendirmede bu kaynaklar da bağlı buldukları hegemonik düzenin unsurlarıdır. Ancak en azından olguları doğru vermek gibi bir zorunlulukları bulunan kaynaklardır.

Ankara’da Yararlanılabilecek Kaynaklar Listesi

- Cumhurbaşkanlığı
- Başbakanlık ve Bakanlıklar
- Parlamento
- Siyasal partilerin ve sendikaların genel merkezleri
- Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT)
- Genel Müdürlükler
- Polis ve jandarma örgütü
- Silahlı kuvvetler
- İktisat, ticaret ve sanayi odaları
- Sanat ve eğlence yerleri
- Eğitim kurumları
- Özel sektör

İllerde Muhabirlerin Kullanabileceđi Kaynaklar Listesi

- Valilik
- İlçelerde Kaymakamlık
- Belediye Başkanlıkları
- İl Genel ve Belediye Meclisleri
- Merkezi yönetimin il müdürlükleri
- Polis, jandarma varsa silahlı kuvvetlerin birlikleri
- Adliye
- Siyasal partiler
- Sanayi, ticaret ve deniz ticaret odaları, işçi sendikaları
- Dernekler ve meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları
- Spor kuruluşları
- Eğitim kurumları
- Sağlık kurumları, hastaneler vb.

Tipik olarak Ankara'daki diploması muhabirleri hem Ankara'daki büyükelçileklerin hem de Dışişleri Bakanlığı'nın kapsamındaki gelişmelerle ilgilenir. Başbakanlığın mutlaka iki özel muhabir bulundurulur. TBMM'de de en azından iki muhabir bulundurulması gerekir. 1980'li yıllarda Ankara'daki gazetelerin bürolarında tam zamanlı 40 kadar muhabirin görevlendirilmesi söz konusuysen, 2000'li yıllarda bu sayı kabaca 20'ye düşmüştür.

Daha önce de bahsedildiği gibi, doğru ve isabetli soruyu sorabilmek, gazetecinin birikimli, cesur ve fikri takip özelliğine sahip olmasıyla mümkündür. Okul bilgisi bunu sağlayabilir. Son yıllarda özellikle iletişim fakültelerinden değil de, yabancı dil de öğreten ODTÜ, Boğaziçi, Bilkent gibi üniversitelerin kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, iktisat bölümlerinden mezun kişilerin medyada istihdam edilmesi, bir alanda derinlemesine bilgi sahibi olan ve hem yabancı dil bilip, hem de sınıfsal/sosyal statüsü görece yüksek olan kişilerin bu mesleğe daha uygun bulunmasıyla ilgilidir. Özellikle diploması muhabirliği, başbakanlık muhabirliği ve spor muhabirliği gibi alanlarda yabancı dil bilmek, protokol kurallarına aşina olmak önemli görülmektedir. İyi bir eğitim almış olmak da ayrıca önemlidir. Gazetecilik mesleğinin prestiji ve gazeteciye verdiği özgüven, ücretler düşük de olsa iyi eğitim görmüş ve üst sınıftan gençleri bu alana yönlendirmektedir.

Haber Kaynaklarının Sınıflandırılması

Haber kaynaklarının en temel sınıflandırması birincil el kaynaklar, ikinci el kaynaklardır. Birincil kaynaklar doğrudan haberi oluşturan olayın içinde olan kaynaklardır. İkincil el kaynaklarsa, olayın dolaylı olarak bilgisine sahip olanlardır.

Dışişleri mensubu olan, ancak o toplantıya katılmadığı durumda bile birinci kaynak sayılması gereken yetkililer de bulunmaktadır. Örneğin Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, bu toplantıyla

ilgili olarak kimliğinin de açıklanması koşuluyla bir gazeteciye açıklama yapmışsa, sözcünün kendisi de birincil kaynak düzeyine çıkar.

Haber Kaynaklarından Bilgi Alma

Gazeteci/muhabir her zaman birincil kaynaklara ulaşmaya çalışmalıdır. Ancak birincil kaynaklarda bile kaynağın kendisi bir insansa, haberin bir başka kaynakla onaylatılması en temel gazetecilik kuralıdır.

Gazeteci belgeye erişirkenki yalanının veya dürüst olmayan davranışının bedelini ödemeyi hapse girmek veya idam edilmek bahasına göze almış olabilir. TGC sorumluluk bildirgesinden: “Bilgi- Belge: Doğrudan kamu yararı olmadıkça, sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses yahut görüntü alınmamalıdır. Kamu yararı söz konusu olduğunda dahi, yukarıdakilerin başka hiçbir şekilde elde edilmeyeceğine kesin kanaat getirilmiş olması gerekir.”

Gazetecilerle ilişkili olan her kaynak, ilişkisine ne kadar güvenirse güvensin, sözlerine dikkat etmeli, masasında “üst düzey gizli dosyalarla” gazeteciye asla başbaşa bırakmamalıdır. Mümkünse böyle durumlarda tuvalete bile gitmemelidir. Çünkü böylesi durumlar gazeteci açısından, “Özellikle mi odada tek başıma bırakıldım? Yoksa buralarda bir belge mi var?” sorusunu kendine sormasına yol açar.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve etik kurallar

(1)

Eski AİHM Yargıcı Rıza Türmen’in Milliyet Gazetesi’ndeki (8 Mart 2014) makalesinden

...

AİHM kararları bu soruya ışık tutmak bakımından yararlı olabilir. AİHM kararlarında yer alan bu konu ile ilgili temel ilkeleri şöyle özetleyebiliriz:

- * Demokratik toplumlarda basın çok önemli bir göreve sahiptir ve toplumu ilgilendiren konularda bilgi vermekle yükümlüdür. Halkın ise bilgi alma hakkı vardır.
- * Basın özgürlüğü belirli bir ölçüde abartmayı hatta tahriki de içerir.
- * Kamu çıkarını ilgilendiren konularda bu özgürlüğün sınırlandırılması ancak çok istisnai olarak kabul edilebilir.
- * Siyasetçilerin eleştirilmesinin sınırları normal bir bireye kıyasla daha geniştir.

Radio Twist / Slovakya davasında çok dinlenen bir radyo istasyonunda (Radio Twist), Başbakan Yardımcısı ve Maliye Bakanı Bay K ile Adalet Bakanı Yardımcısı Bay D arasında geçen bir telefon konuşmasının yayınlanması söz konusu. Telefon konuşması yasal olmayan yollardan elde edilmiştir. Radyo Twist bunu bilmektedir. Her iki politikacı da koalisyon ortağı Slovak Ulusal Partisi üyesidir. Konuşmanın konusu devlet tarafından kontrol edilen büyük sigorta şirketi yönetim kurulu üyelerinin Slovak Ulusal Partisi'ne yakın polisler tarafından binadan dışarı atılması ve yerlerine Slovak Ulusal Partisi'ne mensup kişilerin getirilmesi. Telefon konuşmasından, her iki politikacısında bu işin içinde oldukları içinde oldukları anlaşılmakta. Bay D sonradan Anayasa Mahkemesi üyesi olur.

Konuşmanın yayınlanmasından sonra Bay D, Radyo Twist'e dava açar. Telefon konuşmasının hukuka aykırı bir biçimde elde edildiğini, Radyo Twist'in bu konuşmayı yayınlamakla kişilik haklarını ihlal ettiğini ileri sürer. Slovak yargısı Bay D'yi haklı bulur ve Radyo Twist'i 2600 euro tazminata ve yazılı özür dilemeye mahkum eder. Radyo Twist bu karara karşı AİHM'ye başvurarak haber verme hakkının ve dolayısıyla ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri sürer. AİHM'ye verdiği savunmada Slovak Hükümeti, ses kaydının hukuka aykırı olduğunu iletişimin ve özel yaşamın gizliliğini ihlal ettiğini, gazetecilik ahlakına aykırı olduğunu belirtir.

AİHM kararında, konuşmanın yayınlanmasının özel yaşamı ihlal ettiği görüşünü reddeder. Siyasal nitelik taşıyan iki politikacı arasındaki bir konuşmanın özel yaşama girmedeğini söyler.

İkinci olarak AİHM, devlete ait kuruluşların işletilmesi ve özelleştirilmesinin kamuoyunu ilgilendiren bir konu olduğunu belirtir.

Üçüncü olarak AİHM, mahkeme kararlarının temelini oluşturan telefon konuşmasının hukuka aykırı bir biçimde elde edilmesi üzerinde durur. Radyo Twist'in ses kaydından sorumlu olmadığını, ses kayıtlarının doğru olmayan ya da çarpıtılmış bir bilgi içermediğini dolayısıyla D'nin kişilik haklarının zarar görmediğini, D'nin sonradan Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmesinin de bunu doğruladığını belirtir. Radyo Twist'in başka bir kişinin hukuka aykırı bir biçimde elde ettiği ses kaydını yayınladığı için cezalandırıldığını, üçüncü bir kişi tarafından hukuka aykırı bir biçimde elde edilen bir konuşmayı yayınlamanın Radyo Twist'i Sözleşme'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 10 maddesinin koruması dışında bırakmadığını ileri sürer.

Bu nedenlerle, Radyo Twist'e verilen cezanın demokratik bir toplumun gerekleriyle bağdaşmadığı ve Sözleşme'nin 10 maddesinin ihlal edildiği sonucuna varır.

Bladet Tromso/Norveç (20.05.1999) kararında da, hükümetin kurduğu bir komisyon tarafından yazılan bir gizli raporun gazetede yayınlanması söz konusu. Norveçli balıkçılar bu raporun yayımlanmasıyla kişilik haklarının ihlal edildiğini ileri sürerler ve gazete mahkûm olur. AİHM bu kararında özellikle kamuoyunu ilgilendiren konulardan ifade özgürlüğünün daha geniş tutulması, sınırlandırılmaması gerektiği üzerinde durur ve toplumu ilgilendiren konularda halkın bilgilendirilmesindeki çıkarın balıkçıların kişilik haklarının korunmasından daha önemli olduğu sonucuna varır. Norveç mahkemesinin verdiği, gazeteyle ilgili mahkûmiyetin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine karar verir.

Av. Fikret İlkiz'in BiaNet'teki makalesinden (14 Mart 2016)

Bu kararlara en son AİHM'si 2. Dairesinin Görmüş ve Diğerleri/ Türkiye (Başvuru no.49085/07)19 Ocak 2016 tarihli Nokta Dergisi hakkındaki karar eklendi.

2007 yılına geri dönerek anımsayalım...

"Gene 2004: TSK 'Dost' STK'larla işbirliği arayışında" başlıklı haber, *Nokta Dergisi'nde* (5-11 Nisan 2007 sayı 23) yayımlanmıştı. Haber, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı'nın (Genelkurmay); silahlı kuvvetler hakkında basında çıkan "artı " (taraf) ya da "eksi" (karşıt) olarak gösterilen haber listesi ile TSK "lehine" ya da "aleyhine" olma kriterlerine göre sınıflandırılan köşe yazarları veya basında yazı yazarlar ile gazetecilerin yer aldığı 52 sayfalık 9 belgeden oluşan *andıç* adlı listeyi içeriyordu.

05.04.2007 tarihinde, "Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı'na ait bir belgenin sızdırılması" olayı ile ilgili Askeri Savcılık, Türk Ceza Kanunu'nun 220.maddesinde düzenlenen "Suç işlemek amacıyla örgüt kurma" ve 336.maddesinde düzenlenen "Yasaklanan Bilgileri Açıklama" suçlarından soruşturma başlatmıştı. Askeri Savcılık talebi üzerine 10.04.2007 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesi, *Nokta Dergisi* binasında arama yapılmasına, bilgisayarlarda, sabit belleklerde, CD'lerde ve diğer tüm benzeri malzemede bulunan kayıtlardan basılı ve dijital kopya çıkartılmasına karar vermişti. 13.04.2007'de saat 12.00'de *Nokta Dergisi* binasında arama başlatılmış ve gazetecilerin kullandığı 46 ayrı bilgisayarda yer alan verilerin tümünün kopyalanması işlemi 16 Nisan 2007 tarihi saat 05.00'e kadar sürmüştü. Daha sonra Nokta Dergisi gazetecileri hakkında bir ceza davası açılmadı.

Nokta Dergisi gazetecileri konuyu AİHM'sine taşıdı. Başvurucu gazeteciler ifade özgürlüğü haklarına yapılan ihlalden şikâyetçi oldular. Başvurucular, arama ve bilgisayarlardan kopyalama işlemi ile bazı belgelere el konulması için gerçekleştirilen "soruşturmaya konu tedbirlerin haber kaynaklarının gizliliği ilkesini ihlal ettiğini" ve bu tedbirlerin gazetecilik eylemlerine yönelik "bir yıldırma biçimi oluşturduğunu" ileri sürdüler.

AİHM'si Nokta dergisinde gerçekleştirilen arama ile basılı ve dijital verilere el konulmasını gazetecilerin ifade özgürlüğü haklarının kullanımına açıkça müdahale olarak kabul etti. Üstüne üstlük bu müdahaleyi tartışmasız olarak basın özgürlüğünün ihlali olarak gördü.

Mahkemeye göre bu tip bir müdahale "yasayla öngörülmüş" olabilir. Böyle bir müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını inceleyen AİHM'si ihlal kararında böyle bir müdahalenin demokratik toplumda zorunlu ve gerekli olup olmadığını değerlendirmiştir.

Hükümete göre, arama ve bilişim verilerine el konulmasının amacı "gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi" ve "ulusal güvenliğin" korunmasını amaçlamıştır. Ama AİHM'si söz konusu tedbirlerin, "ulusal güvenliği" korumaya yönelik olduğu konusunda ikna olmamıştır. Mahkemeye göre bu kavramın ölçülü bir şekilde uygulanması ve dar bir şekilde yorumlanması gerekir.

AİHM'si daha önce verdiği kararları da gözetenekbu davada, üç alanın söz konusu olduğunu gözlemlemiştir. Bunlar gazetecilik kaynaklarının korunması, gizli bilgilerin yayılması ve gizli belge sızdırınların korunmasıdır.

AİHM'sinin kararındaki satır başlarına bakalım...

Basın, kamu yararına ilişkin her konuda haber ve fikirleri iletmekle görevlidir.

Sözleşmede siyasi söylemler veya kamu yararı konularına ilişkin alanlarda ifade özgürlüğüne yapılan sınırlamalara yer verilmemiştir. AİHM'si iç hukukta ulusal makamlar tarafından alınan karar ve tedbirlerin

veya dayatılan yaptırımların, basına karşı caydırıcı tedbirler haline dönüşmemesine dikkat edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Genel anlamda, ifade özgürlüğünün uygulanmasına getirilen herhangi bir sınırlamanın gerekliliğinin ikna edici bir şekilde ortaya koyulmalıdır. Öncelikle ulusal makamların ifade özgürlüğünü sınırlamak konusunda bu sınırlamayı geçerli kılacak zorlayıcı sosyal ihtiyacın varlığını değerlendirmek hakları vardır. Ulusal makamlar, bu anlamda, belli bir takdir yetkisine sahiptirler. Bununla birlikte, söz konusu basın olduğunda; ulusal makamların, zorlayıcı sosyal ihtiyacın varlığına karar vermek için sahip olduğu takdir yetkisi sınırlıdır. İfade özgürlüğü ile ilgili sınırlamanın, gözetilen meşru amaç ile orantılı olup olmadığını değerlendirmek söz konusu olduğunda; ulusal takdir yetkisi, basın özgürlüğünü sağlama ve koruma konusunda demokratik toplumun menfaatiyle çatışmaktadır ki bu menfaate büyük önem vermek gerekmektedir

Gazetecilikte, haber kaynaklarının korunması, basın özgürlüğünün temel taşlarından biridir. Böyle bir korumanın yokluğu, gazetecilik kaynaklarını; kamu yararına ilişkin meselelerde, halkı bilgilendirme konusunda basına yardım etmekten vazgeçirebilecektir. Sonuç olarak, basının hayati nitelikteki kamunun "bekçi köpeği" olma rolü sarsılabilecek ve basının doğru ve güvenilir bilgi sağlama yeteneği kötü yönde etkilenebilecektir.

AİHM'si *Nokta* kararında "Bu bağlamda, Mahkeme, basın özgürlüğü ile gizli veya saklı bilgilerin korunması arasındaki dengede; belgelerin aleniyetinin kural; sınıflandırılmasının ise istisna olduğunu yeniden vurgulamaktadır".

Bu nedenle AİHM'si bu tip bir müdahalenin; kamu yararına olsa dahi, silahlı kuvvetlere ilişkin meselelerde, kamuyu bilgilendirmek için haber yapan veya basına yardım eden olası tüm kaynaklar için caydırıcı nitelikte olduğu görüşündedir.

AİHM'si medyaya eşit muamele ilkesi çerçevesinde; vatandaşların güveninin silahlı kuvvetler de dâhil olmak üzere, devletin resmi makamlarınca korunmasının kamu yararına olduğunu kabul etmektedir.

Haber alma özgürlüğü alanında; silahlı kuvvetlerce tartışmaya sebebiyet veren uygulamalara ilişkin, kamu yararına olan haber ifşası, demokratik toplumda son derece önemlidir ve kamu yararı vardır.

Kamunun bu kuruma (*TSK*) olan güveninin korunması üstün bir menfaattir. Kamu menfaatine ilişkin sorunların serbestçe tartışılması demokratik bir devlette gereklidir. Bu tip sorunlarda kendilerini ifade eden vatandaşların cesaretlerini kırmamak için dikkatli olunması gerekir.

Dolayısıyla, arama, el koyma ve belgelerden örnek alma niteliğindeki bu tip tedbirler, medyayı, haber sağlama ve denetim yapma görevlerini yerine getirmekten alıkoyma riski taşımaktadır

AİHM'si kararına göre bu müdahale; yalnızca, başvuru gazetecilerin, tüm haber kaynaklarıyla olan ilişkilerinde son derece olumsuz etki yaratma riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olmamış; aynı zamanda başka gazeteciler ya da gizli belge sızdıran diğer kamu görevlilerinin, kamu makamlarının usulsüz ve tartışmaya açık davranışlarını bildirmek konusunda cesaretlerini kırarak caydırıcı etkiye sahip olma riski taşımıştır.

AİHM'si *Nokta Dergisi* kararında askeri meselelerin gizliliğini tartıştıktan sonra, gazetecilerin ifade özgürlüğü hakkına, özellikle haber iletme haklarına karşı yapılan müdahale ve ihlalin, sosyal ve zorunlu bir ihtiyacı karşılamadığını ve her halükarda hedeflenen meşru amaç ile orantılı olmadığını ve "demokratik bir toplumda gerekli olmadığını" belirterek ifade özgürlüğünün ihlaline karar vermiştir.

2007 yılında Nokta Dergisinde çalışırken gazetecilerinin kullandığı 46 bilgisayardan alınan kopyalar halen Askeri Savcılıkta olması gerektiğine göre, bunların gazetecilere iadeleri gerekmez mi?

AİHM'sinin Nokta kararında da ifade edildiği gibi ifade özgürlüğünü reddeden yürütme organının bütün üyeleri bilmelidir ki, basın ve ifade özgürlüğünde *gizlilik* istisna *haber* esastır. Nokta. (Fİ/ÇT)
